

ЧАСОПИС КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРАВА

Український науково-теоретичний часопис

Заснований
у жовтні 2001 року

2016/1

Виходить
4 рази на рік

Київський університет права НАН України
Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України

Головний редактор

Шемшученко Ю.С.

Заступник

головного редактора

Бошицький Ю.Л.

Редакційна колегія

Андрійко О.Ф.,
Батанов О.В.,
Горбатенко В.П.,
Костенко О.М.,
Кулинич П.Ф.,
Луць В.В.,
Оніщук М.В.,
Пархоменко Н.М.,
Савчук К.О.,
Усенко І.Б.,
Ходаківська Т.В. (редактор),
Чернецька О.В.

Іноземні члени редакційної колегії

Райнер Арнольд (Німеччина),
Богуслав Банашек (Польща),
Уільям Батлер (США),
Арнольд Варенвальд (Німеччина),
Андрас Торма (Угорщина),
Адам Махарадзе (Грузія),
Герберт Шамбек (Австрія)

Рекомендовано до друку
Вченою радою
Київського університету права
НАН України
(протокол № 4 від 23.02.2016)
Вченою радою
Інституту держави і права
ім. В.М.Корецького
НАН України
(протокол № 4 від 07.04.2016)

Передплатний індекс
23994

ISSN 2219-5521

ЗМІСТ

Бошицький Ю. Л., Армаш Н. О. Перспективи розбудови Київського університету
права НАН України в сучасних умовах розвитку України 4

Видатні правознавці України

Усенко І. Б. М. П. Василенко: сторінки великого життя 4

Теорія та історія держави і права. Філософія права

Бойко І. Й. Передумови заснування Львівського університету та становлення його
юридичного факультету (до 355-річчя з часу створення) 17

Заморська Л. І. Соціокультурний вимір права 24

Арабаджи Н. Б. Економічна цінність правового порядку 28

Губар С. В. Нормативно-правове регулювання діяльності військових трибуналів
як спеціальних судів, що діяли на території УСРР у 1920-х рр. 32

Десятник В. О. Критично-правове мислення: теорії науки 36

Долматов І. В. Особливості правового становища «Нового курсу»
президента США Ф. Рузвельта 41

Долматова Н. І. Особливості державотворчої діяльності політичних партій України
(1917–1920) 44

Luchakivska I. Characteristic features of civil proceedings in Poland in the interwar period 48

Катишин С. М. Проблеми правозаконності: від витоків до сьогодення 52

Мельник М. О. Школа правового реалізму та використання її висновків
для вдосконалення правосуддя в Україні 56

Сорока О. С. Поняття та місце права на розвиток у системі основних прав людини 59

Конституційне право та конституційний процес в Україні

Батанов О. В. Муніципальний омбудсман як елемент локальної системи захисту
прав людини: інституційні та функціональні аспекти 65

Гасва Н. П. До питання розуміння принципу самоврядності утворення та діяльності
громадських об'єднань 70

Журавльова Г. С. Формальні аспекти принципу рівності в конституційному праві 75

Чеховий С. Б., Любченко М. О. Деякі питання вдосконалення законодавчого
забезпечення права на свободу пересування в Україні 80

Андрієвська О. В. Генезис інституту конституційно-правових обмежень прав і свобод
людини і громадянина в Україні 84

Безверха Ю. В. Забезпечення права на доступ до інформації органами публічної
влади України та Європейського Союзу: порівняльний аналіз 88

Адміністративне право і процес. Фінансове право. Інформаційне право

Вдовічен В. А. Місце органів Державної казначейської служби України в системі
державного контролю за виконанням бюджетів за доходами 93

Ісаєва Н. К. Проблеми застосування податкового законодавства України в частині
визначення фізичної особи резидентом України 96

Сонюк О. В. Обмеження права на апеляційне та касаційне оскарження рішень адміністративного суду за національним законодавством	100
Ustinova I., Riabovolenko I., Pestsov R. Some theoretical questions of the legal contents of the financial and legal decentralization in Ukraine	103
Кучма К. С. Класифікація адміністративних послуг у сфері екології та природних ресурсів в Україні	107
Сметана В. В. Адміністративна відповідальність юридичних осіб в Україні: її розвиток та роль Конституційного Суду	111
Червонкова М. Г. Правове регулювання релігійних взаємовідносин в суверенній Україні	115

Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні

Ишин М. І. Теоретико-правовий огляд зародження режиму робочого часу	121
Гнатів О. М. Стадії ліквідації юридичних осіб за цивільним законодавством України	124
Джавадов Х. А. Судебные расходы в контексте эффективности гражданского судопроизводства в Украине	127
Дмитренко Ю. П., Ківа Д. О. Контракт як особливий вид договору про працю (соціально-правовий аспект)	131
Дорошенко Л. М. Щодо питання про припинення юридичних осіб, що не здійснюють господарську діяльність	135
Ізарова І. О. Передумови становлення та розвитку European Civil Procedure	139
Мельниченко О. В. Поділ майна подружжя в умовах дислокації українських сімей та капіталу у країні ЄС	143
Нафьон В. В. Майнові права та обов'язки (у сукупності) як складові спадщини	147
Олефір А. О. Правові засади створення та діяльності патентних пулів	151
Павліченко В. М. Процеси гармонізації нормативно-правового забезпечення праці державних службовців України до країн Близького Сходу на прикладі Туреччини	159
Гоголіна Г. В. Застосування основних принципів електронної комерції при проведенні інтернет-аукціону	162
Голєнко І. П. Наукові дослідження відносин з перевезення пасажирів автомобільним транспортом	166
Гуцуляк В. К. Місце договору на проведення пошукових робіт у системі договорів з виконання робіт	170
Кириченко Т. М. Формування поняття припинення трудового договору: деякі правові аспекти вияву волі його сторін	175
Кочина О. С. Проблеми презумпції моральної шкоди в цивільному праві України	179
Курова А. А. Особливості вирішення трудових спорів при розірванні трудового договору з посадовими особами у зв'язку з припиненням їх повноважень	183
Новіков Д. В. Поняття «майно» в практиці Європейського суду з прав людини	186
Простибоженко О. С. Юридична конструкція «договору в інтересах сім'ї» у майнових правовідносинах подружжя: досвід європейських держав і перспективи гармонізації національного законодавства	190
Сигидин М. М. Відмежування корпоративного договору від інших суміжних договірних конструкцій	195
Юзько Т. М. Право на охорону праці працівника як складова захисту права на життя	200
Якіма А. В. Правова природа відновлення становища, яке існувало до порушення права, у цивільному праві України	204
Соботник Р. В. Особливості цивільно-правової відповідальності сторін за договором страхування цивільної відповідальності за шкоду, заподіяну джерелом підвищеної небезпеки	207

Проблеми права інтелектуальної власності

Бошицький Ю. Л. Сучасні проблеми правової охорони географічних зазначень в Україні	212
Шишка Р. Б. Право на аудіовізуальний твір	220
Анорусів У. Б. Ключові питання цивільно-правової охорони інформаційного контенту організацій мовлення	224
Кравців Я. В. Охорона продуктів харчування як об'єктів права інтелектуальної власності	230

Аграрне, земельне та екологічне право

Ігнатенко І. В. Проблеми комплексного освоєння підземного простору: еколо-правовий аспект	234
Луштаєв С. О. Поняття органічної сільськогосподарської продукції: правові питання	238
Манжұл І. В. Потенціал урядових та відомчих нормативно-правових актів щодо розвитку альтернативних джерел енергії	242
Осташова В. О. Особливості правового регулювання договірних відносин у сфері сільського зеленого туризму	246
Охотнікова О. М., Фет'яко Ю. Б. Адміністративно-правовий механізм державного управління в сфері землеустрою як складова галузі використання і охорони земель	250

Кримінальне право та кримінологія

Смельянов В. П., Коростилєнко А. В. Дискусійні питання щодо загального поняття об'єкта злочинів	255
Біленчук П. Д., Обіход Т. В. Правове регулювання та національна програма України в галузі ядерної криміналістики	260
Бісюк О. С. Суб'єкти та умови викладу окремої думки у кримінальному судочинстві України	265
Marcin Bryła. Narkotyczna zależność w środowisku młodzieżowym	269
Кубрак П. М. Сутність функцій в кримінальному судочинстві України	274
Ніколаєнко Т. Б. Особливості нормативного регулювання призначення покарання «Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців» щодо різних категорій осіб	277
Сметаніна Н. В., Рябокін О. М. Віктимна поведінка жертв «злочинів ненависті»	281
Григор'єв Р. Г. Запобігання прийняттю пропозиції, обіцянки або одержанню неправомірної вигоди службовою особою	284
Гуд Т. М. Особливості карантні заздалегідь не обіцяного приховування злочину до позбавлення волі	288
Домбровська Н. С. Основні суб'єкти забезпечення захисту прав засуджених до позбавлення волі	292
Ізай І. М. Регламентация кримінальної відповідальності за втручання в діяльність працівника правоохоронного органу в країнах пострадянського простору: порівняльний аспект	296
Крицька І. О. Речові докази та цифрова інформація: поняття та співвідношення	301
Лосич Т. С. Сучасні міжнародно-правові стандарти кримінальної відповідальності за вчинення або погрозу вчинення насильства щодо судді та інших представників системи юстиції	305
Навроцький Д. М. Історико-правовий аналіз виконання наказу або розпорядження як обставини, що виключає злочинність діяння	311
Уманець Б. Б. Поняття кримінально-правових санкцій та сучасна проблематика встановлення їх меж	315

Правова система України й міжнародне право, порівняльне правознавство

Barabash Y. Derogations from the obligations in abiding by the state of the European Convention on Human Rights in Ukraine	322
Котляр О. І. Торгівля людьми як форма насилля над уразливими групами населення	325
Кубівнич С. П. Україна та Організація з безпеки і співробітництва в Європі: міжнародно-правові засади співробітництва у контексті побудови загальноєвропейської системи безпеки	329
Білік О. О. Проблемні питання визначення моменту початку «окремого проживання подружжя»: судова практика США та Канади	332

<i>Стрілець Б. В.</i> Компетенція Європейського Союзу та держав-членів ЄС у сфері укладення двосторонніх інвестиційних договорів ...	337
<i>Ляшенко Н. А.</i> Отображення рішень європейського суду по правам человека в правовій науці та судовій практиці по справах, пов'язаних з правом на проживання	342

Гість номера

<i>Караев Р. М.</i> Аннексія Крима як порушення принципу територіальної цілостності України	346
---	-----

Юридична освіта

<i>Гальонкіна І. С.</i> Інтеріоризація вітчизняної юридичної освіти як відповідь на виклик сьогодення	352
---	-----

Студентська трибуна

<i>Артем'єва О. В.</i> Взаємодія громадянського суспільства та держави у зарубіжній та вітчизняній політико-правовій думці новітнього часу	356
<i>Гнатів К. В.</i> Правова природа та сутність персональних даних у контексті реалізації конституційного права особи на невтручання в особисте, сімейне життя	358
<i>Квашия Р. С.</i> Окремі питання притягнення боржника, службових осіб, уповноважених державою на забезпечення виконання судових рішень, до кримінальної відповідальності за невиконання судового рішення	363
<i>Левченко А. О.</i> Поняття шкідливої інформації в галузі реклами через призму захисту прав дітей	367
<i>Недошовенко А. О.</i> Страхування об'єкта будівництва (комплексу робіт) як умова договору будівельного підряду	371
<i>Савчук Є. Ю.</i> Правове регулювання управління в сфері телекомунікацій	374
<i>Столасва Д. В.</i> Питання реалізації конституційно-процесуальних норм	378
<i>Фещук Т. С.</i> Поняття та система професійних прав адвоката в Україні	382
<i>Яценко Т. В.</i> Концептуальні засади становлення інституту адміністративних актів	387

Рецензії

<i>Гураль П. Ф., Кобилицький М. М.</i> Рецензія на колективну монографію «Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку» за загальною редакцією І. Б. Усенка	394
<i>Батанов О. В.</i> Актуальне дослідження проблем філософії гідності, свободи та прав людини	395
<i>Армаш Н. О.</i> Рецензія на монографію Е. Б. Хачатурова «Митне оформлення у судобудівній галузі України: теоретико-методологічні засади та адміністративно-правове супроводження»	397
<i>Біленчук П. Д., Ярмолюк А. А.</i> Стратегія, тактика і мистецтво науково-методичного забезпечення використання інформації про особу злочинця	400

Наукова хроніка

Майстер-клас Миколи Томенка	401
Майстер-клас академіка Ю. С. Шемшученка	401
Круглий стіл «Звичаєве козацьке право – історичне джерело українського права»	401
Урочисті збори, присвячені 150-річчю від дня народження академіка М. П. Василенка	402
IX Міжнародна науково-практична конференція «Наукові читання, присвячені пам'яті В. М. Корецького»	402
Фінал конкурсу наукових робіт ім. В. М. Корецького на тему: «Права людини в сучасному світі: погляд молоді»	403
Всеукраїнські раунди конкурсу ім. Філіпа Джесона	403
Круглий стіл «Захист персональних даних у Європейському Союзі»	404
Зустріч ректора КУП НАНУ з директором Департаменту країн з перехідною та розвинутою економікою Всесвітньої організації інтелектуальної власності М. Швантнером	405
Міжнародний семінар з інтелектуальної власності	405
Презентація книги Юліана Півоарського «Uniformed services' ethics: psychological, social and legal aspects»	406
Майстер-клас директора департаменту країн з перехідною та розвинутою економікою ВОІВ Міхала Швантнера	406
Науково-методична конференція «Науково-методичні засади викладання цивільних дисциплін в юридичних ВНЗ України»	407
Цикл майстер-класів професора Райнера Ведде	408
Майстер-клас керівника Консульського відділу Посольства Угорської Республіки в Україні пана Яноша Коллара	409
Семінар «Захист прав інтелектуальної власності: боротьба з контрафактними товарами»	409
Цикл майстер-класів ректора Мішкольського університету, професора А. Торми (Угорщина)	410
Майстер-клас Генерального секретаря Європейського Інституту Омбудсмена пана Джозефа Зігеле	411

Редакційні повідомлення	412
-------------------------------	-----

«Часопис Київського університету права» внесено до Міжнародної наукометричної бази «Index Copernicus International» (Польща)

Ліцензійною угодою від 10.10.2014 р. «Часопис Київського університету права» внесено до Міжнародної наукометричної бази даних HeinOnline (США)

«Часопис Київського університету права» внесено до переліку фахових видань за спеціальністю «Юридичні науки»

(Постановою Президії ВАК України № 1-05/6 від 12.06.02;
Постановою Президії ВАК України № 1-05/3 від 14.04.10;
наказ Міністерства освіти і науки України № 528 від 12.05.2015).

Адреса редакції: 01601, м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.
Головний редактор: (044) 278-51-55. Редактор: (044) 235-63-24.

E-mail: chasprava@ukr.net

www.kul.kiev.ua

Редактор *Т.В.Ходаківська*. Художник *Н.М.Косяк*
Комп'ютерне макетування: *Г.П.Кондрашин*

Свідцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 16356-4828ПР від 19.02. 2010 р.
Підп. до друку 21.04.2016. Формат 60x84 1/8. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 47,9. Обл.-вид. арк. 55,0. Наклад 500 прим.
Видання та друк: Київський університет права НАН України. 01601, м. Київ – 1, вул. Трьохсвятительська, 4. Тел. 278-73-11.

С. О. ЛУШПАЄВ

Сергій Олександрович Лушпаєв, кандидат юридичних наук, асистент кафедри Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

**ПОНЯТТЯ ОРГАНІЧНОЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ:
ПРАВОВІ ПИТАННЯ**

Для дослідження поняття органічної сільськогосподарської продукції слід з'ясувати, що являє собою сільськогосподарська продукція. Так, В. М. Єрмоленко вважає, що сільськогосподарською продукцією є вся сира продукція культурного рослинництва, тваринництва та рибництва, одержувана від сільськогосподарської діяльності, а також продукти її первісного перероблення, здійснюваного безпосереднім її виробником¹. За оцінками Міжнародної федерації органічного сільськогосподарського руху світовий ринок споживання органічних продуктів становить близько 51 млрд доларів США і характеризується сталою тенденцією до зростання. За статистичними даними господарств, що здійснюють сертифіковане органічне виробництво, в Україні налічується 121. Однак вони забезпечують лише два відсотки від загального обсягу продукції². Зазначене обумовлює актуальність, нагальність здійснення наукового дослідження поняття органічної сільськогосподарської продукції. Вивчення поняття органічної сільськогосподарської продукції має важливе як теоретичне, так і практичне значення. Перше полягає у вдосконаленні відповідних теоретичних положень, а друге – у вирішенні правозастосовних проблем.

Рівню теоретичного розроблення проблеми притаманне те, що в аграрно-правовій літературі не вистачає комплексного визначення поняття органічної сільськогосподарської продукції. Окремі аспекти питань, що розглядаються, вивчалися, зокрема, Н. А. Берлач, яка зосередила увагу на процесі становлення правового регулювання органічного сільського господарства³ та надала визначення органічного сільського господарства⁴. П. Ф. Кулинич розкрив земельно-правові аспекти виробництва органічної та екологічно чистої сільськогосподарської продукції⁵. Д. С. Піддубна визначила об'єкт суспільних відносин у сфері органічного виробництва⁶. О. І. Менів вивчив правові питання маркування сільськогосподарської продукції рослинного походження, що вирощена з використанням генетично модифікованих організмів⁷. Н. В. Кравець висвітлила питання правового регулювання ведення органічного сільського господарства в Україні як одного із найбільш ефективних засобів запровадження та реалізації принципу екологізації аграрного виробництва⁸.

Проте у працях вказаних вчених недостатньо уваги приділяється визначенню саме поняття органічної сільськогосподарської продукції, що посилює актуальність названої теми.

Мета статті – запропонувати поняття органічної сільськогосподарської продукції шляхом комплексного дослідження чинного національного та зарубіжного законодавства і праць науковців, що присвячені розглядуваній проблемі.

Переходячи до викладення основного матеріалу, необхідно зазначити, що розгляд національного та зарубіжного законодавства в сфері виробництва органічної сільськогосподарської продукції доцільно здійснити щодо поняття органічної сільськогосподарської продукції.

У ч. 1 ст. 1 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 р. № 425–VII міститься визначення суто органічної продукції: отриманої в результаті сертифікованого виробництва відповідно до вимог законодавства. Також у розглядуваній статті закріплено поняття виробництва органічної продукції як виробничої діяльності фізичних або юридичних осіб, де під час такого виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів, консервантів та на всіх етапах виробництва застосовуються методи, принципи й правила, визначені у законодавстві для отримання натуральної продукції⁹. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» від 19 вересня 2007 р. № 1158 передбачається довести обсяг частки органічної продукції у загальному обсязі валової продукції сільського господарства до 10 %. Одним із шляхів розвитку рослинництва визначено стимулювання ведення органічного сільського господарства. Планується унормувати розвиток органічного землеробства, створити систему його сертифікації¹⁰. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» від 17 жовтня 2013 р. № 806-р стратегічною метою розвитку аграрного сектору є сприяння розвитку органічного землеробства, насамперед в особистих селянських і середніх господарствах¹¹. Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI передбачається збільшення до 2020 р. частки земель, що використовуються в органічному сільському господарстві, до 7 відсотків¹². Згідно з ч. 6 ст. 8 Закону України «Про дитяче харчування» від 14 вересня 2006 р. № 142-V сировина, що використовується у виробництві дитячого харчування, не може бути вироблена з генетично модифікованих організмів та/або містити генетично модифіковані

організми. Норми ч. 8. ст. 8 вказаного Закону містять заборону використовувати у виробництві дитячого харчування сировину, що містить гормональні препарати, антибіотики, залишки важких металів, пестицидів, радіонуклідів та інших небезпечних речовин, наявність яких не допускається державними санітарними нормами або вміст яких перевищує максимально допустимі рівні залишків у дитячому харчуванні¹³.

Розглянемо зарубіжне законодавство в сфері виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Так, у Codex Alimentarius органічне сільське господарство визначено як єдина система управління виробництвом, що дає змогу підтримувати та покращувати санітарний стан агро-екосистеми, включаючи біологічну розмаїтість, біологічний кругообіг і біологічну активність ґрунту¹⁴. У Регламенті постанови Ради Європейського Союзу № 834/2007 від 28 червня 2007 р. про виробництво та маркування органічної продукції і скасування Регламенту № 2092/91 органічне виробництво закріплено як система управління сільським господарством та виробництвом продуктів харчування, що поєднує найкращі екологічні методи, високий рівень біологічного розмаїття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів поводження з тваринами і методи виробництва, які відповідають перевазі певними споживачами продуктів, що вироблені із використанням натуральних речовин та природних процесів¹⁵.

International Federation of Organic Agriculture Movements визнає органічним сільським господарством особливий вид управління господарством, який характеризується турботою про всі компоненти навколишнього середовища, способом запровадження обмежень або заборони використання речовин чи агроприймів, що негативно впливають на довкілля, псують або забруднюють навколишнє середовище, підвищують ризики в продовольчому ланцюзі¹⁶. Відповідно до Національної органічної програми Сполучених Штатів Америки органічне виробництво є системою виробництва, що функціонує згідно з законодавством в частині відповідності специфічним умовам шляхом інтеграції культурної, біологічної і механічної діяльності, що сприяє кругообігу ресурсів, пропагує екологічну рівновагу і збереження біологічного розмаїття¹⁷. У Національному стандарті з органічного та біодинамічного виробництва Австралії термін «органічний» – це здійснення діяльності, що має такі ознаки: використання відновлюваних ресурсів; збереження енергії, ґрунтів і води; визнання потреби добробуту худоби; екологічний супровід при виробництві оптимальної кількості продуктів без використання штучних добрив або синтетичних хімічних речовин¹⁸. Таким чином, у законодавстві зарубіжних держав у сфері виробництва органічної сільськогосподарської продукції поряд з поняттям «органічне сільське господарство» використовується «органічне виробництво».

Н. В. Кравець зазначає, що терміни «органічне сільське господарство» та «виробництво органічної продукції» не є тотожними, а співвідносяться як загальне (органічне сільське господарство) і часткове (виробництво органічної продукції)¹⁹. На думку Н. А. Берлач, органічне сільське господарство – це сертифікована система управління веденням аграрного виробництва, яка використовує енерго- та ресурсоощадливі технології і базується на мінімальному використанні механічного обробітку ґрунту та синтетичних речовин, виключенні з процесу виробництва генетично модифікованих організмів²⁰. Н. В. Кравець сформулювала поняття органічного сільського господарства як одного із важливих засобів екологізації аграрного виробництва, що передбачає таке ведення сільськогосподарської діяльності, за якого забезпечується охорона навколишнього середовища та збереження біологічного різноманіття для майбутніх поколінь²¹. Т. В. Курман і О. М. Туєва визначають органічне сільське господарство як особливий вид управління господарством, що характеризується запровадженням деяких видів обмежень або заборон на такі дії, які негативно впливають на навколишнє природне середовище, псують чи забруднюють його, створюють ризики отримання неякісної або екологічно небезпечної харчової продукції²². Органічне сільське господарство – це певний спосіб господарювання, основою якого є ощадливе, бережливе ставлення до існуючих природних ресурсів, відмова від використання при виробництві сільськогосподарської продукції штучних речовин, постачання на ринок екологічно чистих продуктів харчування та сировини²³.

У постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або що вироблені з їх використанням та вводяться в обіг» від 13 травня 2009 р. № 468 визначено вимоги щодо етикетування харчових продуктів. Відповідно до вказаного Порядку харчовим продуктом, який містить генетично модифіковані організми, визнається харчовий продукт, що повністю або окремі його складники містять генетично модифіковані організми, вміст яких становить понад 0,9 %. Харчовим продуктом, виробленим з використанням генетично модифікованих організмів, є харчовий продукт, який не містить генетично модифікованих організмів, але повністю або частково вироблений з використанням сільськогосподарської продукції, вміст генетично модифікованих організмів в якій становив понад 0,9 %. Важливим для забезпечення права споживачів на отримання достовірної інформації щодо продуктів харчування є обов'язок виробника зазначати відповідну інформацію шляхом етикетування харчових продуктів. Так, у переліку складників харчового продукту після найменування кожного з тих, що містять генетично модифіковані організми чи вироблені з їх використанням, у дужках виконується напис «генетично модифікований», «містить генетично модифікований організм» або «вироблений з генетично модифікованого організму» із зазначенням найменування організму або до кожного такого складника робиться відповідна виноска. Напис виконується таким самим шрифтом, що й перелік складників. Для харчових продуктів, що містять один складник, напис «генетично модифікований», «містить генетично модифікований організм» або «вироблений з генетично модифікованого організму» із зазначенням найменування організму виконується на етикетці шрифтом розміру не менш як 2 міліметри. Етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням і реалізуються без

упаковки або з упаковкою, найбільша площа поверхні якої становить менш як 10 кв. сантиметрів, здійснюється продавцем шляхом проставлення відповідної позначки на ярликах поряд з назвою харчового продукту або на пакувальному матеріалі шрифтом розміру не менш як 2 міліметри²⁴.

У зв'язку з викладеним заслуговує на увагу думка О. І. Меніва щодо відповідності рівня вмісту генетично модифікованих організмів у 0,9 % для обов'язкового маркування сільськогосподарської продукції законодавству Європейського Союзу. Так, загальна правова позиція в Європейському Союзі зводиться до того, що генетично модифіковані організми не можуть бути використані в органічному сільському господарстві. І хоча, за загальним правилом, використання генетично модифікованих організмів заборонено в органічному виробництві, Регламент Ради Європейського Союзу № 834/2007/ЄС про органічну продукцію і маркування органічних продуктів передбачає, що продукти залишаються «органічними» незважаючи на випадкову присутність санкціонованих генетично модифікованих організмів в концентрації, що не перевищує граничне значення у 0,9 %. Також це означає, що продукт, який повинен бути маркований відповідно до законодавства у сфері генетично модифікованих організмів, не може бути одночасно позначений як органічний. В Іспанії було запропоновано не встановлювати кінцеві значення можливого вмісту генетично модифікованих організмів в органічній сільськогосподарській продукції у 0,9 %, а запровадити схеми управління для запобігання змішуванню сільськогосподарських культур. Метою маркування є те, щоб мати мінімально можливу наявність генетично модифікованих організмів в органічних продуктах²⁵.

Н. В. Кравець вважає спірним положення ст. 29 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», що передбачає для маркування органічної сільськогосподарської продукції використання державного, а не міжнародного логотипу, оскільки завідомо ставить національних виробників такої продукції у не вигідне конкурентне становище із зарубіжними виробниками, що використовують міжнародний логотип. Адже на зовнішньому ринку національна продукція не буде вважатися органічною і потребуватиме проходження спеціальних процедур для того, щоб бути визнаною такою²⁶.

Відповідно до наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Переліку харчових продуктів, щодо яких здійснюється контроль вмісту генетично модифікованих організмів» від 9 листопада 2010 р. № 971, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 13 грудня 2010 р. за № 1248/18543, до вказаного Переліку належать: соя, кукурудза, картопля, томати, кабачки, диня, папайя, цикорій, цукровий буряк, ріпак, льон, бавовна, пшениця, рис, продукти дитячого харчування та сировина для їх виготовлення, харчові продукти для спеціального дієтичного споживання, функціональні харчові продукти, дієтичні та харчові добавки, виготовлені з використанням харчових продуктів, зазначених у Переліку, закваски, дріжджові культури та продукти, що їх містять²⁷. Н. А. Берlach пропонує законодавчо визначити виробничі процеси, в яких допускається використання компонентів генетично модифікованих організмів, наприклад, біопаливо для сільськогосподарської техніки. Слід змінити структурний склад українського ринку органічного сільського виробництва, за якого здебільшого виробляється та експортується 1–2 види органічної сільськогосподарської продукції сировинного типу, переважно зернові й олійні культури²⁸. З метою забезпечення ефективної практичної дії положень Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» необхідними є їх подальша деталізація і конкретизація у відповідних підзаконних нормативно-правових актах, зокрема постановвах Кабінету Міністрів України. Це має стосуватися порядку і правил виробництва та обігу органічної сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження, процедури контролю та підтвердження статусу виробленої сільськогосподарської продукції як органічної²⁹. Вважаємо, що варто внести доповнення до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини» від 3 вересня 2013 р. № 425–VII щодо визначення органічної продукції, замінивши його на органічну сільськогосподарську продукцію як продукцію рослинництва, тваринництва та аквакультури, отриману в результаті сертифікованого виробництва на землях, що придатні для здійснення такої діяльності, відповідно до вимог законодавства.

Перспективами подальших наукових досліджень може бути використання отриманих результатів у наукових розробках, а також обґрунтування пропозицій щодо внесення змін до національного законодавства в сфері виробництва органічної сільськогосподарської продукції, враховуючи раціональний досвід певних держав.

¹ Єрмоленко В. М. Сільськогосподарська продукція як аграрно-правова категорія / В. М. Єрмоленко // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 6. – С. 58–61. – С. 61.

² Романко С. М. Органічне виробництво в Україні: законодавчі підстави / С. М. Романко // Проблеми розвитку аграрного та земельного права України: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 травня 2011 р.). – К. : Вид-во географ. літ-ри «Обрії», 2011. – С. 99–102. – С. 99.

³ Берlach Н. А. Напрями вдосконалення правового забезпечення органічного сільського господарства в Україні / Н. А. Берlach // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 12. – С. 12–14.

⁴ Берlach Н. А. Правове визначення органічного сільського господарства в Україні / Н. А. Берlach // Держава і право. – К. : Інститут держави і права НАН України, 2009. – Вип. 46. – С. 225–230.

⁵ Кулинич П. Ф. Виробництво органічної та екологічно чистої сільськогосподарської продукції: земельно-правові аспекти / П. Ф. Кулинич // Держава і право. – К. : Інститут держави і права НАН України, 2009. – Вип. 43. – С. 414–420.

⁶ Піддубна Д. С. Об'єкт суспільних відносин в органічному виробництві / Д. С. Піддубна // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнародної наукової конференції «Чотирнадцять осінніх юридичних читань» (м. Хмельницький, 23–24 жовтня 2015 р.) : [у 2-х част.]. – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. – Частина друга. – С. 35–37.

⁷ Менів О. І. Маркування органічної сільськогосподарської продукції: правові питання / О. І. Менів // Актуальні проблеми юридичної науки : зб. тез Міжнародної наукової конференції «Чотирнадцять осінніх юридичних читань» (м. Хмельницький, 23–24 жовтня 2015 р.) : [у 2-х част.]. – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2015. – Частина друга. – С. 25–27.

⁸ Кравець Н. В. Екологізація аграрного виробництва як принцип аграрного права : автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н. В. Кравець. – Х., 2015. – 20 с. – С. 11–12.

⁹ Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини : Закон України від 3 вересня 2013 р. № 425–VII // Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/425-18> – Назва з екрана.

¹⁰ Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року : постанова Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2007 р. № 1158 // Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-п> – Назва з екрана.

¹¹ Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р // Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/806-2013-р> – Назва з екрана.

¹² Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21 грудня 2010 р. № 2818-VI // Верховна Рада України / Офіційний інтернет-сайт : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2818-17> – Назва з екрана.

¹³ Про дитяче харчування : Закон України від 14 вересня 2006 р. № 142-V // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 44. – Ст. 433.

¹⁴ Codex Alimentarius : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.icciso.ru/upload/information_system_28/5/9/2/item_592/Codex_Alimentarius_Organicheskie_pischevye_produkty_ru.pdf

¹⁵ Постанова Ради Європейського Союзу № 834/2007 від 28 червня 2007 р. Про виробництво та маркування органічної продукції і скасування Регламенту № 2092/91 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ecunion.ru/wpcontent/uploads/2014/08/council_regulation_ec_no_834-2007_rus.pdf

¹⁶ Берлач Н. А. Правове визначення органічного сільського господарства в Україні / Н. А. Берлач // Держава і право. – К. : Інститут держави і права НАН України, 2009. – Вип. 46. – С. 228.

¹⁷ National organic program : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.ams.usda.gov/rules-regulations/organic/United States Department of agriculture organic regulations 7 Code of federal regulations part 205](http://www.ams.usda.gov/rules-regulations/organic/United%20States%20Department%20of%20agriculture%20organic%20regulations%207%20Code%20of%20federal%20regulations%20part%20205)

¹⁸ National standard for organic and bio-dynamic produce : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ofa.org.au/national_standard

¹⁹ Кравець Н. В. Вказана праця. – С. 12.

²⁰ Берлач Н. А. Вказана праця. – С. 230.

²¹ Кравець Н. В. Вказана праця. – С. 11.

²² Курман Т. В. Щодо поняття та змісту екологізації аграрного виробництва / Т. В. Курман, О. М. Туєва // Наук. вісник Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України / ред. кол.: Д. О. Мельничук (голова) та ін. – К., 2012. – Вип. 173. – Ч. 2. – С. 74–79. – С. 77. – (Серія «Право»).

²³ Корнієнко В. М. Загальнотеоретичні аспекти правового регулювання відносин у сфері органічного сільського господарства / В. М. Корнієнко // Сучасні досягнення наук земельного, аграрного та екологічного права : зб. матеріалів круглого столу (м. Харків, 24 травня 2013 р.) / за ред. М. В. Шульги, Д. В. Саннікова. – Х. : Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», Національна академія правових наук України, 2013. – С. 92–93. – С. 92.

²⁴ Про затвердження Порядку етикетування харчових продуктів, які містять генетично модифіковані організми або вироблені з їх використанням та вводяться в обіг : постанова Кабінету Міністрів України від 13 травня 2009 р. № 468 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 37. – Ст. 1240.

²⁵ Менів О. І. Вказана праця. – С. 26.

²⁶ Кравець Н. В. Вказана праця. – С. 12.

²⁷ Про затвердження Переліку харчових продуктів, щодо яких здійснюється контроль вмісту генетично модифікованих організмів : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 9 листопада 2010 р. № 971, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 13 грудня 2010 р. за № 1248/18543 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 98. – Ст. 3506.

²⁸ Берлач Н. А. Напрями вдосконалення правового забезпечення органічного сільського господарства в Україні / Н. А. Берлач // Підприємство, господарство і право. – 2009. – № 12. – С. 13–14.

²⁹ Кравець Н. В. Вказана праця. – С. 12.

Резюме

Лушпаєв С. О. Поняття органічної сільськогосподарської продукції: правові питання.

У статті досліджується поняття органічної сільськогосподарської продукції на основі комплексного аналізу чинного національного та зарубіжного законодавства та праць науковців, що присвячені розглядуваній сфері. Висновком роботи стала пропозиція закріпити поняття органічної сільськогосподарської продукції в аграрному законодавстві.

Ключові слова: органічна сільськогосподарська продукція, виробництво органічної сільськогосподарської продукції, маркування органічної сільськогосподарської продукції, генетично модифікований організм.

Резюме

Лушпаєв С. А. Понятие органической сельскохозяйственной продукции: правовые вопросы.

В статье исследуется понятие органической сельскохозяйственной продукции на основе комплексного анализа действующего национального и зарубежного законодательства и работ ученых, посвященных рассматриваемой сфере. Выводом работы стало предложение закрепить понятие органической сельскохозяйственной продукции в аграрном законодательстве.

Ключевые слова: органическая сельскохозяйственная продукция, производство органической сельскохозяйственной продукции, маркировка органической сельскохозяйственной продукции, генетически модифицированный организм.

Summary

Lushpaev S. The notion of organic agricultural products: legal questions.

In the article the notion of organic agricultural products on the basis of complex analysis of current national and foreign legislation and works of scientists, which devoted to this sphere, are researched. The conclusion of paper was the proposal to consolidate the notion of organic agricultural products in agrarian legislation.

Key words: organic agricultural products, production of organic agricultural products, marking of organic agricultural products, genetically modified organisms.

УДК 355.404.52:[620.9:351.863

I. В. МАНЖУЛ

Ірина Вікторівна Манжул, кандидат юридичних наук, доцент, доцент Навчально-наукового інституту контролюючої діяльності Національна академія СБ України

**ПОТЕНЦІАЛ УРЯДОВИХ ТА ВІДОМЧИХ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ
ЩОДО РОЗВИТКУ АЛЬТЕРНАТИВНИХ ДЖЕРЕЛ ЕНЕРГІЇ**

Альтернативні джерела енергії в сучасному світі є одними із реальних перспективних джерел палива, які в змозі захистити навколишнє середовище від шкідливих викидів в атмосферне повітря як наслідок використання викопних енергоносіїв. Зазначена обставина є однією із основних причин активізації державної політики щодо правового регулювання розвитку альтернативних джерел енергії, яке здійснюється відповідно до Законів України «Про енергозбереження» від 1 липня 1994 р. № 74/94-ВР, «Про електроенергетику» від 16 жовтня 1997 р. № 575/97-ВР, «Про альтернативні види палива» від 14 січня 2000 р. № 1391-XIV, «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 р. № 555-IV, «Про комбіноване виробництво теплової та електричної енергії (когенерацію) та використання скидного енергопотенціалу» від 5 квітня 2005 р. № 2509-IV та інших, а також підзаконних нормативно-правових актів. До останніх віднесемо: укази Президента України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України (далі – КМУ), накази Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України (далі – Держенергоефективності), Національного агентства України з питань ефективного використання енергетичних ресурсів (далі – НАЕР), Міністерства економічного розвитку та торгівлі України, Державного агентства України з інвестицій і інновацій та деяких інших відомств, які потребують наукового дослідження й осмислення.

Одним із основних напрямів забезпечення енергетичної безпеки України є розвиток альтернативних джерел енергії. Проблеми ефективності альтернативних джерел активно досліджують О. Адаменко, В. Височанський, З. Герасимчук, С. Дев'яткін, С. Єрмілов, М. Кузьміна, Л. Матвійчук, М. Мартиненко, А. Самойленко, Г. Чибісова, Т. Шкварницька, В. Ясенєцький та інші науковці. Реалізація завдань із забезпечення енергетичної безпеки України, зокрема за рахунок розвитку альтернативних джерел енергії, підвищення енергоефективності та енергозбереження, зниження енергоємності здійснюється на основі потенціалу законів України. Зміст та спрямованість законодавства України в зазначеній сфері вивчається в науковій літературі досить широко.

Проте значно менше уваги приділяється потенціалу саме підзаконних актів, що й зумовило вибір предмету дослідження. У статті ставиться за мету аналіз підзаконних нормативно-правових актів, якими передбачається регулювання та розвиток альтернативних джерел енергії, їх позитивні аспекти, недоліки та прорахунки. Саме підзаконними актами органів виконавчої влади затверджуються програми, плани, заходи з розвитку альтернативних джерел палива, підвищення рівня енергоефективності та енергозбереження, зменшення енергоємності промисловості. Підставами їх прийняття, за загальним правилом, є критичний стан конкретної сфери енергетичної безпеки, необхідність усунення прогалин та недоліків нормативно-правового регулювання. Його удосконалення буде сприяти охороні й захисту енергетичної безпеки, успішному розв'язанню поставлених завдань в цій сфері.

Розглянемо визначення поняття – альтернативні джерела енергії. В Законі України «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 р. № 555-IV альтернативні джерела енергії визначаються як відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний гази, газ метан дегазації вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів¹. Слід звернути увагу на досить широке, порівняно з європейським законодавством, поняття альтернативні джерела енергії в Україні та неоднозначне розуміння цього терміна. У ЄС спочатку до альтернативних джерел відносили скраплення і гази-